

TEKIJÄNOIKEUSLINJAPAPERI 2010

Vihreiden tekijänoikeuslinjapaperi hyväksyttiin puoluehallituksessa 26.11.2010.
<http://www.vihreat.fi/node/6208>

Linjapaperissa käytetyt määritelmät

Tekijänoikeuslainsäädäntö, tekijänoikeuslaki: laki. Se, mitä tekijänoikeuksista Suomen laissa säädetään. Tekijänoikeuspolitiikka: sisältää paitsi tekijänoikeuslainsäädännön, myös muita tekijänoikeusteemaan liittyviä kysymyksiä, joita ei ole määritelty tekijänoikeuslainsäädännössä.

Tekijänoikeuksia tarvitaan

Tekijänoikeuspolitiikan tärkein tehtävä on kannustaa luovan työn tekijöitä – esimerkiksi taiteilijoita, tieteentekijöitä, toimittajia ja koodareita – tekemään sitä, mitä he parhaiten osaavat; olemaan luovia ja tuottamaan uutta.

Se ei kuitenkaan yksin riitä. Hyvän tekijänoikeuspolitiikan on myös mahdollistettava se, että kaikki kansalaiset voivat tasapuolisesti nauttia luovan työn tekijöiden tuottamasta tieteestä ja taiteesta.

Harjoitettavalla tekijänoikeuspolitiikalla vaikutetaan kolmeen eri osapuoleen: tekijöihin, välittäjiin ja kuluttajiin. Vihreästä näkökulmasta tekijänoikeuspolitiikalla

- turvataan nyt ja tulevaisuudessa se, että tieteen ja taiteen **tekijöillä** on tilaisuus ja kannuste tehdä luovaa työtään sekä hyödyntää jo olemassa olevaa kulttuuria,
- annetaan **välittäjille** kuten teattereille, kirjankustantamoille ja levy-yhtiöille edellytyksiä uusien teosten kustantamiseen ja levittämiseen sekä
- tarjotaan kulttuurinjanaisille **kansalaisille** helpompia mahdollisuuksia nauttia tieteestä ja taiteesta – sekä innostetaan kaikkia ryhtymään itsekin uuden kulttuurin tekijöiksi.

Teknologian kehittymisen myötä yllä esitelty kolmijako tekijöihin, välittäjiin ja kuluttajiin on alkanut rakoilla – ja hyvä niin. Kulttuurin tekijät ja välittäjät ovat itsekin kulttuurin kuluttajia. Kulttuurin kuluttajat ovat yhä useammin uuden kulttuurin luoja esimerkiksi verkossa. Ja yhä useammin kulttuurialojen luovat ammattilaiset ovat myös kulttuurin välittäjiä esimerkiksi omien kustantamojensa ja levy-yhtiöidensä kautta.

Hyvää, kaikkien osapuolten toiveet ja tarpeet tasapainoisesti huomioivaa tekijänoikeuspolitiikkaa on helppo vaatia mutta vaikea tehdä. Erilaisilla tekijänoikeuslainsäädäntöä radikaalistikin muuttavilla malleilla on mielenkiintoista filosofoida, mutta realistisen, hyvän ja kaikkia osapuolia tyydyttävän tekijänoikeuspolitiikan tekeminen on kaikkea muuta kuin helppoa.

Vaikeaa asiaa ei tee helpommaksi se, että teknologian kehityksen myötä tekijänoikeuspolitiikkaan on tullut valtavasti uusia mahdollisuuksia ja haasteita. Internetin yleistyttyä taiteen, erityisesti musiikin ja elokuvien, saavutettavuus on helpottunut. Samoin teknologian kehittyminen mahdollistaa uusia ilmaisun ja kulttuurin muotoja. Mitalin kääntöpuolena on lisääntyvä tekijänoikeuksin suojatun materiaalin luvaton levittäminen, kopiointi ja käyttö.

Tekijänoikeuspolitiikkaa tehtäessä on tunnustettava, että tekijänoikeuslainsäädäntö ei ole pysynyt teknologian kehityksen vauhdissa. Lainsäädännön valmistelussa, erityisesti EU-tasolla, on myös ollut valmisteluongelmia. On kestävämpiä, että tekijänoikeuslainsäädäntöä on Euroopan Unionissa valmisteltu epädemokraattisesti, suljettujen ovien takana ja kaikkia osapuolia kuuntelematta. Samaan aikaan kotimaassa yksityishenkilöille langetetut jättikorvaukset tekijänoikeusrikkomuksista eivät vastaa kaikkien oikeustajua.

Huono ratkaisu tekijänoikeusrikkomuksiin on Ranskan soveltama nettiyhteyden katkaiseminen kolmannelta rikkeestä -periaate (nk. three strikes -käytäntö). Mahdollisuus käyttää Internetiä on Vihreiden mielestä perustavanlaatuinen oikeus siinä missä mahdollisuus käyttää puhelinta.

ACTA-sopimuksen valmistelu EU:ssa oli monin osin huonoa. Sopimusta valmisteltiin paitsi kansalaisilta, myös europarlamentilta salaa. Neuvottelupöydässä istuivat suurten mediayhtiöiden edustajat. Sopimuksen salailun tarkoituksena oli ujuttaa suurten mediayhtiöiden tekijänoikeuspoliittiset näkemykset EU-lainsäädäntöön. Oli yhtiöiden tekijänoikeuspolitiikasta mitä mieltä tahansa, tapa, jolla sopimusta

pyrittiin ajamaan läpi, oli huono. Vihreät ovat vaatineet Euroopan parlamentissa, että salailun on loputtava.

Hyvän tekijänoikeuspolitiikan tekeminen on haastavaa myös siksi, että näkemyksiä esimerkiksi siitä, miten tekijänoikeuslainsäädäntöä tulee muuttaa, on monia. Ei ole salaisuus, että myös Vihreiden sisällä asiasta on näkemyseroja. Puolueena Vihreät ei tavoittele Internetissä, esimerkiksi vertaisverkoissa tapahtuvan laittoman tiedostonjakamisen laillistamista.

Ristiriitatilanteissa on ratkaistava käsillä olevia, todellisia ongelmia sekä etsittävä niihin ratkaisuja, jotka huomioivat ensisijaisesti sekä luovan työn tekijöiden että kuluttajien yhteiset tarpeet. Ratkaisuja on etsittävä paitsi suomalaisen lainsäädännön ja kotimaassa käytävän poliittisen keskustelun keinoin, myös EU-tasolla. Tekijänoikeuspolitiikkaa tehdään yhä enemmän Euroopan Unionissa, yhdessä muiden suurten maailmanpoliittisten vaikuttajien kanssa. Siksi Vihreiden tekijänoikeuspolitiikkaa pyritään edistämään Suomen eduskunnan ohella Greens/EFA -europarlamenttiryhmän kautta Euroopan parlamentissa.

Tässä Vihreiden tekijänoikeuslinjapaperissa esitetään vihreitä linjauksia eräisiin tekijänoikeuspoliittisiin kysymyksiin sekä ryhdytään rakentamaan siltoja tekijänoikeuskeskustelun eri osapuolten välille. Kaikkia tekijänoikeuspolitiikkaan liittyviä haasteita ei tämä paperi ratkaise – eikä siihen pyrikään. Tätä paperia on ajateltava lähtölaukauksena vihreään, 2010-luvun tekijänoikeuspoliittiseen ajatteluun.

Tätä paperia on ajateltava työn ja keskustelun avauksena, ei sen päätepisteenä.

Huomioita - Tekijänoikeuspolitiikan tärkein tehtävä on kannustaa luovan työn tekijöitä sekä mahdollistaa luovan työn tekeminen nyt ja tulevaisuudessa. - Luovan työn tekijöiden, välittäjien ja kuluttajien kolmijako ei ole kiveen hakattu. Tekijät ovat myös välittäjiä ja kuluttajia. Kulttuurin kuluttajat ovat yhä useammin kulttuurin tekijöitä. - Teknologian kehitys on muuttanut ja jatkossakin sen on muutettava tekijänoikeuspolitiikkaa. Teknologian kehitystä ei voi eikä pidä pysäyttää – tekijänoikeuspolitiikassa on huomioitava se tosiasia, että maailma on Internetin myötä muuttunut. - Tekijänoikeuslainsäädäntöä on erityisesti EU:ssa valmisteltu kestävämmällä tavalla. Salailun on loputtava. Kaikkien osapuolten on päästävä mukaan neuvottelupöytiin. Suomessa tekijänoikeusrikkomuksista langetetut jättikorvaukset koettelevat oikeustajua. - Vihreällä, 2010-luvun tekijänoikeuspolitiikalla rakennetaan siltoja eri osapuolten välille ja etsitään ratkaisuja tämän ajan ongelmiin. Luovan työn tekijät ja kulttuurin kuluttajat ovat toistensa ystäviä – eivät vihollisia.

Teosten hyödyntäminen ja suoja-ajat ajateltava uudelleen – käyttötarkoituksen mukaan

Tekijänoikeuslainsäädännön tulee kannustaa tuottamaan ja hyödyntämään sisältöjä, palveluita, tiedettä ja taidetta. Teokset tarvitsevat tekijänoikeuden tuomaa suojaa nyt ja tulevaisuudessa, sillä tekijänoikeudet tukevat luovan työn edellytyksiä. Vaikka tekijänoikeuksiin liittyvän informaatioteollisuuden arvo on noin viisi prosenttia BKT:stä ilman patenteja, koko tästä summasta ainoastaan noin viisi prosenttia kulkeutuu itse tekijöille. Tällöinkin tekijänoikeus kannustaa luovaan työhön sellaisilla aloilla, joilla lopputuotteilla on vetävät markkinat.

Eräs tekijänoikeuspolitiikan haasteista on se, että tekijänoikeuslaki kattaa suuren joukon teoksia, jotka ovat luonteeltaan hyvin erilaisia. Sama laki kattaa paitsi tietokoneohjelmat, romaanit, sävellykset ja elokuvat, myös näytelmät, valokuvat, lehtiartikkelit, tietokirjat, arkkitehtien siltapiirroukset, maalaukset, pronssiveistokset ja runonlausuntaesitykset. Tätä teostyyppien moninaisuutta tekijänoikeuslainsäädännössä on huomioitu varsin vähän.

Toinen tekijänoikeuspolitiikan haaste liittyy teosten suoja-aikoihin. Yleisenä periaatteena suoja-aikakäytäntöä ei pidä romuttaa. On hyvä, että teosten tekijät – esimerkiksi sarjakuvataiteilijat, säveltäjät tai elokuvaohjaajat – voivat nauttia varhaistuotantonsa mahdollisesta menestyksestä vielä eläkepäivinä. On lukemattomia esimerkkejä siitä, että taideteos löydetään tai siitä otetaan uusintapainos vasta vuosikymmenten kuluttua sen julkaisemisesta. Olisi myös luovuuteen kannustamisen kannalta kestävämpiä ehdottaa esimerkiksi romaaneille tai runoteoksille ihmisen keskimääräisen elinkaaren mitassa liian lyhyeksi jääviä kaupallisen uudelleenhyödyntämisen suoja-aikoja.

Suoja-ajalla tarkoitetaan tekijänoikeuden kestoa; sitä, kuinka pitkään jokin teos nauttii tekijänoikeuden suojaa. Monesti suoja-ajan kesto on tekijän elinikä + 70 vuotta. Toisin sanoen: teokset, joiden tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta, ovat vapaasti kenen tahansa käytettävissä.

Suoja-aikojen pituutta pohdittaessa on myös huomattava, että on olemassa tilanteita, joissa pitkät suoja-ajat hankaloittavat, joskus mahdollisesti jopa estävät uuden kulttuurin luomista.

Suomen itsenäisyyden kunniaksi pälkäneläinen harmonikkavintetti haluaisi sovittaa ja julkaista Sibeliuksen Finlandiasta oman harmonikkaversionsa. Jean Sibeliuksen perikunta ei kuitenkaan myönnä tähän lupaa. Kiinteästi suomalaisen kulttuurin ytimeen kuuluvan teoksen uudelleentulkinnan pitäisi olla mahdollista lupia kyselemättä 111 vuotta teoksen ensijulkaisun jälkeen. Mekanisointi- ja radiosoittokorvauksia Sibeliuksen perikunta toki saisi. Nyt näin ei ole.

Vihreässä tekijänoikeuspolitiikassa pyritään löytämään sellainen ratkaisu suoja-aikakysymykseen, joka paitsi kannustaisi tekijöitä luovuuteen, myös helpottaisi uuden kulttuurin syntymistä. Eräs mahdollinen ratkaisu olisi tarkastella teosten suoja-aikojen kestoa sen perusteella, mihin tarkoitukseen tekijänoikeuden suojaamaa teosta käytetään.

Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi yrittämällä jakaa tekijänoikeus erillisoikeuksiin, joista kullakin on oma suoja-aikansa. Alla erillisoikeuksia on hahmoteltu neljä.

1. Tekijän oikeus korvaukseen teoksen taloudellisesta hyödyntämisestä; suoja-ajan kesto esimerkiksi tekijän elinikä + määriteltävä, kuitenkin nykyistä lyhyempi lisäaika. Tekijän oikeus korvaukseen kestäisi pidempään kuin kielto-oikeus (alla). Tällöin tekijä voi määrätä teoksen käyttämisestä vain tietyn aikaa, mutta jos joku muu ansaitsee teoksella, tekijällä olisi oikeus saada korvaus. Korvaustason määrittäminen ja korvausten tilitys tapahtuisi tekijänoikeusjärjestöjen tai erillisen valtion elimen kautta.

Nykymallissa tekijä ja perikuntansa saa korvauksia teoksen kaupallisesta käytöstä 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen. Marraskuussa 2006 menehtyneen Juice Leskisen perilliset saavat korvauksia Juicen kappaleiden, esimerkiksi v. 1975 sävelletyn Syksyn sävelen radiosoitosta loppuvuoteen 2076 saakka.

2. Tekijän oikeus kieltää teoksen käyttäminen alkuperäisessä tai pääosin alkuperäisessä muodossaan kaupallisiin tarkoituksiin (esimerkiksi musiikkikappaleen käyttäminen mainoksessa tai elokuvassa); suoja-ajan kesto esimerkiksi teoksen ensijulkaisu + määriteltävä lisäaika. Suoja-aikana teoksen käytöstä on mahdollista sopia tekijän kanssa.

Elintarvikealan yritys haluaa käyttää Palefacen kappaletta Talonomistaja tv-mainoksessaan. Artisti kieltää käytön. Elintarvikealan yrityksen on noudetettava kieltoa, sillä teoksen ensijulkaisusta (v. 2010) on kulunut vain vähän aikaa. Elintarvikealan yritys päättää käyttää sen sijaan kotimaisen, jo vuosikymmeniä sitten menehtyneen tangolaulajan ikivanhaa kappaletta. Tätä kappaletta yritys saa käyttää kysymättä perikunnan lupaa, sillä sen ensijulkaisusta on kulunut jo pitään. Tangolaulajan perikunta saa kappaleen käytöstä korvauksen.

3. Tekijän oikeus kieltää johdannaiset teokset eli uusien teosten tekemisen olemassa olevan teoksen pohjalta, kuitenkin olennaisesti uutta luoden (remix, käänös, cover-versio, näytelmän sovittaminen): suoja-ajan kesto esimerkiksi teoksen ensijulkaisu + määriteltävä lisäaika. Suoja-aikana teoksen käytöstä on mahdollista sopia tekijän kanssa.

Hiphop-artisti haluaa samplata basistilegenda Pekka Pohjolan vanhaa progekappaletta oman biisinsä kertosäkeessä. Koska progekappaleella on jo ikää, hiphop-artisti voi käyttää samplea lupaa kysymättä. Kuitenkin uuden teoksen mekanisoinnista ja radiosoitosta kertyvistä tuloista osa kuuluu alkuperäisteoksen tekijöille. Korvausosuuden suuruuden voisi määritellä esim. tekijänoikeuslaissa määrätty toimitus.

4. Tekijän moraaliset oikeudet (oikeus tulla nimetyksi teoksen tekijänä ja suoja tekijänkunniaa loukkaavaa teoksen muuttamista vastaan): suoja-ajan kesto esimerkiksi tekijän elinikä + määriteltävä lisäaika.

Kustantaja A haluaa julkaista uuden suomennoksen islantilaisista sankarisaagoista. Hänen ei tarvitse yrittääkään etsiä saagojen kirjoittajia tai julkaista kirjoittajien nimiä, sillä tekijöiden (jos heitä edes voi tietää) kuolemasta on kulunut satoja vuosia. Kustantaja B puolestaan haluaa ottaa julkaista rakkausrunokokoelmassaan Tommy Tabermannin runon. Julkaistavan runon yhteydessä on ilmoitettava tekijäksi Tommy Tabermann, sillä hänen kuolemastaan ei ole vielä kulunut pitkä.

Yllä esitetty neliportainen malli ei ole lopullinen ratkaisu tekijänoikeuspolitiikan haasteisiin, vaan keskustelunavaus, jolla pyritään uudella tavalla yhdistämään sekä tekijöiden että kulttuurin kuluttajien tarpeita. Mallissa on taatusti aukkoja, eikä se tarjoa vastauksia kaikkiin ongelmiin. Eikä se edes välttämättä sovi täydellisesti kaikkiin teostyypppeihin.

Koska yllä oleva erillisoikeusmalli on keskustelunavaus, myöskään erillisoikeuksien suoja-ajoille ei ole yllä määritelty tarkkoja pituuksia. Suoja-aikojen tarkkaa vuosimääritystä on syytä tehdä asiantuntijavoimin, eri osapuolia kuunnellen. Samalla on syytä huomata, että yllä olevista esimerkeistä ei tule tehdä päätelmiä Vihreiden esittämien suoja-aikojen pituuksista. Esimerkkien tarkoitus on avata ja selkeyttää erillisoikeuksiin perustuvaa mallia, ei ottaa nimettyjen taiteilijoiden tai teosten kautta epäsuorastikaan kantaa suoja-aikojen kesto.

Mallissa osa suoja-ajoista sidotaan tekijän kuoleman sijaan teoksen syntyhetkeen. Se on avaus suuntaan, jossa teosten suoja-aikoja voidaan ajatella laajemmin – tekijän toimeentulon ohella yksittäisen teoksen ja sen uudelleenhyödyntämisen mahdollisuuksien, uuden kulttuurin luomisen lähtökohdasta.

Vihreitä poliittisia tavoitteita - Tekijänoikeusjärjestelmässä on huolehdittava siitä, että tekijät saavat korvauksen työstään myös eläkepäivinä. - Suoja-aikajärjestelmään on etsittävä ratkaisu, joka sekä kannustaa tekijöitä luovaan työhön että mahdollistaa teosten paremman hyödyntämisen uuden kulttuurin

luomistyössä. Eräs ratkaisu on tutkia mahdollisuutta jakaa tekijänoikeus erillisoikeuksiin, joissa suoja-aika riippuu teoksen käyttötavasta.

Reilu käyttö, reilu peli – myös orvoille

Suomalaiseen tekijänoikeuslakiin kuuluu sitaattioikeus. Sen on ”lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa”, eli mahdollisuus käyttää rajatusti jonkin tekijänoikeuden suojaaman teoksen osaa kysymättä tekijältä lupaa. Sitatatioikeus ei rajoitu tiettyihin teoslajeihin, vaan se ulottuu tekstin ohella myös valokuviin, musiikkiin, elokuvaan ja niin edelleen.

Teknologian kehittymisen myötä sitaattioikeuden rajat ovat välillä koetuksella. Tästä huolimatta suomalainen sitaattioikeuskäytäntö on perusteiltaan hyvä. Tosin viilaamista sekin tarvitsee. Sitatatioikeuden rajoja on syytä täsmentää sen varmistamiseksi, ettei oikeudenhaltija voi kieltää teostensa käyttöä esimerkiksi itseään koskevassa kriittisessä keskustelussa. Samoin mahdollisuus käyttää teoksia uuden teoksen osana on tärkeää uuden kulttuurin kannalta. Siksi laissa on mahdollistettava kollaasien (esimerkiksi niin sanotut mashup-teokset) ja remix-versioiden tekeminen.

Tekijänoikeuslakiin tulee kirjata myös selkeästi lupa teosten parodiseen käyttöön, sillä vaikka lain katsotaan sallivan parodioinnin, tämä ei näy laista itsestään. Samalla tekijänoikeuslakia on tarkasteltava siltä kannalta, että se ei saa tarpeettomasti hankaloittaa julkista keskustelua: tekijänoikeuden alaisen aineiston käyttö on usein tarpeen tärkeistä yhteiskunnallisista kysymyksistä keskustelemiseksi.

Yle antoi lokakuussa 2010 potkut uutisankkurille tämän pilailtua uutislähetyksessä olutpullon kanssa. Lyhyt, Ylen uutisista taltioitu video olutpullopilailusta levisi nopeasti verkossa, mutta Yle vaati YouTubea poistamaan videon palvelimiltaan tekijänoikeuksiinsa vedoten. Näin toimimalla Yle tarpeettomasti hankaloitti julkista keskustelua aiheesta.

Teosten sallitun käytön rajoja määriteltäessä on pohdittava sitä, onko käyttö luonteeltaan kaupallista, kuinka suurta osaa teoksesta käytetään, kuinka laajaa piiriä käyttö koskee ja millainen merkitys käytöllä on julkisen keskustelun ja kulttuurin kannalta. Mitä epäkaupallisempaa käyttö on, mitä pienempää piiriä käyttö koskee ja mitä vähäisempi merkitys käytöllä on, sitä suopeammin pitäisi sitaattioikeutta tulkita.

Mikäli isä kuvaa lapsensa tanssimista taustalla sattumalta soivan musiikin tahtiin ja lataa videon verkkoon omille kotisivuilleen (eikä esimerkiksi YouTubeen) katsottavaksi, on varsin kohtuutonta vaatia, että isän olisi maksettava artistille tekijänoikeuskorvauksia.

Mikäli äiti laittaa YouTubeen luvatta ”videon”, joka sisältää vain yhden valokuvan, ja jonka taustalla soi tuorein listahitti, ja jonka ainoa tarkoitus on saattaa kappale laajan yleisön kuultavaksi, on varsin kohtuullista vaatia, että artisti saisi musiikista tekijänoikeuskorvauksia.

Tulevaisuudessa tulee kiinnittää huomiota myös siihen, että verkossa usein käyttäjälle ”epäkaupallisen” toiminnan taustalla toimii voittoa tavoitteleva yritys. Esimerkiksi suosituksen YouTubeen omistaa Google, joka teki vuoden 2010 kolmannella neljänneksellä voittoa 1,59 miljardia euroa. Osa voitosta perustuu tekijänoikeudella suojattujen teosten laittomaan jakamiseen.

Tekijänoikeuden suojaamien teosten sitaattioikeutta laajempi hyödyntäminen on nykyainsäädännön mukaan mahdollista oikeudenhaltijan luvalla. Ammattilaiselle tai asiantuntijalle luvan saaminen esimerkiksi kokonaisen musiikkikappaleen käyttöön, näytelmätekstin sovittamiseen tai elokuvan julkiseen esittämiseen on melko helppoa, mutta tavalliselle kansalaiselle, joka haluaa esimerkiksi käyttää itse tekemänsä musiikkivideon taustalla jotakin tekijänoikeuden suojaamaa kappaletta, yksittäisen luvan hankkiminen on hankalaa.

Matti haluaa tehdä fanimusiikkivideon, jonka taustalla soi Princen hitti Purple Rain. Hän haluaa ladata videon YouTubeen kaikkien nähtäväksi. Matti haluaa toimia laillisesti, ja varmistaa, että hän saa luvan kappaleen käyttöön ja että Prince saa kappaleestaan asianmukaisen korvauksen. Matti ei kuitenkaan tunne musiikkialaa lainkaan eikä tiedä, mihin ottaa yhteyttä. Googlaamalla Matti lopulta löytää erilaisia tekijänoikeusjärjestöjä, levy-yhtiöitä, managereita ja muita tahoja niin Suomessa kuin USA:ssakin. Matin into asian selvittämiseksi laantuu, sillä hän ei tiedä, mistä lupa pitäisi kysyä, miten se muodollisesti tehdään ja kenellä se on oikeus myöntää. Matti jättää videon tekemättä tai tekee videon lupia kyselemättä ja Prince jää vaille korvauksia musiikkinsa käytöstä.

Tällä hetkellä (marraskuu 2010) säveltäjien, sanoittajien, sovittajien ja musiikin kustantajien tekijänoikeusjärjestö Teostolla ei ole sopimusta YouTubeen kanssa, joten Teosto ei voi myydä lupia musiikin käyttämiseen YouTube-videoissa.

Kysymykseen, miten verkossa olisi mahdollista käyttää suojattuja teoksia, tulisi löytää innovatiivisia ratkaisuja, joissa toisaalta turvattaisiin tekijän oikeudet määrätä omien teostensa käytöstä myös verkossa ja toisaalta lisättäisiin kansalaisten mahdollisuuksia toimia oikein ja laillisesti.

Kohtuuttoman hankalaa luvan hankkiminen voi olla ammattilaisellekin sellaisessa tapauksessa, jossa lupa tarvitaan teokseen, jonka oikeudenhaltijoiden selvittäminen tai löytäminen on käytännössä mahdotonta.

Tällaisia teoksia, joiden oikeudenhaltijoita ei tiedetä, kutsutaan orpoteoksiksi. Sellaisia voivat olla muun muassa vanhat tietokoneohjelmat, iäkkäät äänitteet tai elokuvat, joiden julkaisuoikeudet ovat esimerkiksi erilaisten yritysostojen ja konkurssien vuoksi vähintään epäselvät.

Esimerkiksi British Library on arvioinut, että sen kokoelmista vähintään 5-30 prosenttia on orpoja. Näiden töiden uudelleenkäytön helpottaminen on toivottavaa – jo kulttuurin monipuolistumisen kannalta.

On pyrittävä siihen, että orpoja teoksia voidaan hyödyntää nykyistä helpommin. On sääli, että jokin luova työ jää uudelleenhyödyntämättä vain siksi, että sen oikeudenhaltijaa ei yrityksistä huolimatta löydy.

Eräs mahdollisuus orpoteosten parempaan käyttöön on pohjoismaisen kollektiivisensointijärjestelmän kehittäminen. Toimintaperiaatteena kollektiivisensointijärjestelmä on hyvä: teoksen käytöstä maksetaan järjestölle, joka puolestaan tilittää korvauksen eteenpäin tekijöille. Mikäli alkuperäistä tekijää ei löydy, korvaus tilitetään nykyisille tekijöille – ja siten korvauksella edistetään uuden kotimaisen kulttuurin syntyä. Kollektiivisensointijärjestelmällä on toki myös ongelmansa: sen käyttö on tavalliselle kuluttajalle hieman hankalaa, ja kaikissa tapauksissa lupia ei ole mahdollista saada.

Kollektiivisensointijärjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, jossa tekijänoikeuksia valvoo joukko eri kulttuurialojen järjestöjä. Oikeuksia ostavat tahot asioivat järjestöjen kanssa, jotka puolestaan tilittävät saamiaan korvauksia eteenpäin kulttuurin tukemiseksi.

Tulevaisuuden ratkaisuna on verkkopalveluiden parantaminen. Sopivat, helppokäyttöiset ja räätälöidyt verkkopalvelut voivat paitsi edistää orpoteosten käyttöä, myös helpottaa luvanvaraista musiikin, kuvan, äänen ynnä muun kulttuurin uudelleenkäyttöä.

Alankomaalaisesta Fonos-palvelusta on mahdollista laillisesti tilata mikä tahansa alankomaalainen äänite, jota ei enää kaupastas löydy tai jonka julkaisuoikeudet ovat epäselvät. Korvauksista on sovittu paikallisten tekijänoikeusjärjestöjen kanssa. Palvelu toimii samalla musiikkia digitoivana tahona. Suomessa vastaava järjestely voisi olla luonteva osa esim. Kansalliskirjaston toimintaa.

Orpoteosten käytön helpottamisen ohella Suomessa voi olla syytä pohtia paremman panoraamavapauden mahdollisuutta (panoramafreiheit). Se mahdollistaisi valokuvien, videoiden ja maalausten julkaisemisen julkisella paikalla olevista teoksista. Panoraamavapaus toteutuu jo osittain Suomessa, sillä rakennuksia saa vapaasti kuvata, mutta kaikkia teoksia kuten patsaita ei.

Vihreitä poliittisia tavoitteita - Sitaatiooikeuskäytäntöä on laajennettava ja tarkennettava. Laissa on mahdollistettava kollaasiteokset ja remix-versiot sekä parodiat. - Sitaatiooikeuden tarkentamisen myötä on varmistettava, että tlain säädäntö ei hankaloita tarpeettomasti yhteiskunnallista keskustelua ja taiteen tekemistä. - Teoksen sallitun käytön rajoja määriteltäessä on huomioitava teoksen käyttötapa, käytön laajuus ja merkitys yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. - Kollektiivisensointijärjestelmää on kehitettävä. Tarvitaan parempia, helppokäyttöisempiä sähköisiä palveluita. Tavoitteena on tehdä teosten luvanvaraisesta käytöstä helpompaa sekä mahdollistaa orpoteosten monipuolisempi hyödyntäminen.

Hyvitysmaksujärjestelmää on ryhdyttävä ajattelemaan uudelleen

EU-direktiivin mukaan tekijänoikeuksien haltijoiden on saatava korvaus teostensa yksityisestä kopioinnista. Tätä direktiiviä toteutetaan Suomessa hyvitysmaksujärjestelmällä. Sen mukaisesti hyvitysmaksua maksetaan alustoista, joita käytetään runsaasti yksityiseen kopiointiin. Tällaisia alustoja ovat esimerkiksi tyhjat cd- tai dvd-levyt ja tietokoneiden kiintolevyt. Hyvitysmaksujärjestelmällä tehdään mahdolliseksi tekijänoikeuden suojaamien teosten pienimuotoinen, yksityinen kopiointi laillisista lähteistä.

Kirjastosta lainatun CD-levyn kopiointi omaan levyhyllyyn tai suosikkikappaleesta tehdyn MP3-tiedoston lähettäminen sähköpostissa parhaalle kaverilleen on sallittua hyvitysmaksujärjestelmän ansiosta. Näin tulee myös jatkossa olla: pienimuotoisesta, yksityiseen käyttöön tarkoitettusta, laillisesta lähteestä tapahtuvasta kopioinnista ei pidä jatkossakaan sanktioida.

Yksityisen kopioinnin korvausjärjestelmän ohella hyvitysmaksua on hyvä ajatella myös tapana tukea musiikki- ja audiovisuaalista kulttuuria. Hyvitysmaksuja eteenpäin jakavat tahot kohdistavat tukensa suurelta osin uusien teosten tekemiseen; hyvitysmaksuilla on siten myös työllistävä vaikutus.

Hyvitysmaksujärjestelmää on esitetty laajennettavaksi siten, että se koskisi myös muun muassa ulkoisia kiintolevyjä. Välttämässä tulevaisuudessa hyvitysmaksujärjestelmän laajentaminen on tarpeen siksi, että näin toimimalla pidetään huolta hyvitysvaroin tuettujen kulttuurialojen jatkuvuudesta. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että hyvitysmaksu kohdistuu vain laitteisiin, joita käytetään runsaasti yksityiseen kopiointiin.

Vähän pidemmällä tähtäimellä hyvitysmaksujärjestelmä on ajateltava ihan uudelleen – on esimerkiksi pohdittava, olisiko hyvitysmaksu mahdollista siirtää suoraan valtion budjetista maksettavaksi. Nykyisen kaltainen hyvitysmaksujärjestelmä ei tulevaisuudessa välttämättä ole kuluttajan eikä tekijöiden kannalta oikeudenmukaisin tai mielekkäin järjestelmä.

Uudistus on tarpeen, sillä esimerkiksi verkossa tarjottavien niin sanottujen pilvipalveluiden yleistyessä musiikin kuuntelemiseen tarkoitettujen laitteiden talletuskapasiteetin tarve saattaa vähentyä huomattavasti. Näin voi käydä, kun kuunneltavaa musiikkikappaletta ei enää talleteta pysyvästi laitteen muistiin, vaan se ladataan aina tarvittaessa (on-demand) verkon yli. Tällöin talletuskapasiteettiin perustuva hyvitysmaksu menettää merkitystään ja muuttaa taiteentekijöiden tilanteen hankalaksi, sillä on mahdollista, että talletuskapasiteetin laskiessa myös hyvitysmaksut laskevat.

Uudistuksen yhteydessä hyvitysmaksusyksikön irrottamista yksittäisestä järjestöstä on harkittava. Samalla hyvitysmaksun suuruuteen vaikuttavien tutkimusten tekeminen voidaan velvoittaa esimerkiksi kulutustutkijoille.

Vihreitä poliittisia tavoitteita - Hyvitysmaksujärjestelmää voidaan hieman laajentaa hyvitysvaroin tuettujen kulttuurialojen jatkuvuuden turvaamiseksi. - Hyvitysmaksujärjestelmän tulevaisuutta on tarkasteltava kriittisesti. On valmistauduttava asiantuntijavetoisesti suurempaan hyvitysmaksujärjestelmän remonttiin – tai, tarpeen niin vaatiessa, uuden järjestelmän laatimiseen.

Heikomman puolella

Nykyisessä tekijänoikeuslainsäädännössä ei juuri tehdä eroa alkuperäisen tekijän ja tekijänoikeuden luovutuksensaajan (esimerkiksi työnantaja, kustantaja tai muu välittäjä) oikeuksien välillä. Neuvottelupöydässä nämä osapuolet ovat kuitenkin hyvin erilaisessa asemassa tekijänoikeuksista neuvoteltaessa.

Eräät mediatalot painostavat freelancereita – kirjoittajia, kuvaajia ja kuvittajia – allekirjoittamaan sopimuksia, joissa teoksen kaupallisen hyödyntämisen mahdollisuudet ja hyödyt siirtyvät kokonaisuudessaan ja pysyvästi kustantajalle. Asetelma on tekijän kannalta äärimmäisen epäreilu, sillä käytännössä neuvotteluvaraa ei ole. Joko allekirjoitat epäreilun sopimuksen, tai jätät vaille töitä.

Eräs suuri suomalainen mediatalo lähetti vuonna 2009 freelancereille uusia avustajasopimuksia, joissa se vaati itselleen poikkeuksellisen laajoja oikeuksia. Mediatalo vaati, että se saa yksinoikeuden julkaistuihin kirjoituksiin, valokuviin ja piirroskuviin. Nämä oikeudet ovat korvauksetta koko konsernin käytössä. Toisin sanoen yhtiö voi julkaista tekstin tai valokuvan toisella puolella maapalloa, vieläpä yhteydessä, joka voi olla poliittisesti tulenarka. Mahdollisista kunnianloukkaus - tai vahingonkorvausoikeudenkäynnistä vastaa kuitenkin tekstin tai kuvan tekijä, joka ei voi vaikuttaa tai edes tietää missä yhteydessä, milloin ja miten hänen työtään käytetään.

Vihreässä tekijänoikeuspolitiikassa asetutaan heikoimman puolelle. Kahdenvälisissä sopimustilanteissa heikoimmassa asemassa ovat lähes poikkeuksetta luovan työn tekijät. Vihreästä näkökulmasta alkuperäisen teoksen tekijä on heikoimmassa asemassa neuvottelutilanteessa kuin luovutuksensaaja ja siksi tekijää tulee suojata tekijänoikeuslaissa samaan tapaan kuin työntekijää suojataan työläinsäädännössä. Tekijänoikeuslakiin tulee kirjata alkuperäisen tekijän vähimmäisoikeudet. Niillä tarkoitetaan oikeuksia, jotka eivät voi olla kaupan, ja joista ei voi paikallisilla sopimuksilla päättää.

Vähimmäisoikeuksia ovat ainakin oikeus kohtuulliseen korvaukseen tekijänoikeuden luovutuksesta sekä teoksen oikeuksien palautuminen tekijälle, jos oikeudenhaltija, esimerkiksi kustantaja, ei käytä teosta määrääjassa.

Lakiin tulee kirjata voimassa oleva periaate, jonka mukaan luovutussopimuksia tulkitaan suppeasti, eli vain niiden oikeuksien katsotaan siirtyvän, jotka on nimenomaisesti sopimuksessa mainittu. Teosten oikeuksien palautuminen tekijälle mahdollistaa esimerkiksi sen, että kirjan kirjoittaja voi kaupata vanhan teoksensa oikeudet uudelle kustantajalle tai ottaa kirjasta itse omakustannepainoksen, mikäli teoksen alkuperäinen kustantaja ei ole halukas ottamaan teoksesta uutta painosta.

Lakiin ei pidä ottaa säännöksiä esimerkiksi siitä, että työntekijän tekijänoikeus siirtyy automaattisesti työnantajalle. Monesti tämä tarkoittaisi muun muassa sitä, että työnantaja saisi nykyistä enemmän oikeuksia, mutta työntekijän palkka ei nousisi.

Heikomman puolella oleminen tarkoittaa myös vähemmistöjen parempaa huomioimista. Tekijänoikeuksien suojaamien sisältöjen tulee olla myös eri tavoin toimintarajoitteisten henkilöiden käytettävissä. Suomen ja EU:n on tuettava maailman sokeiden liiton (WBU) kansainväliseen tekijänoikeussopimukseen ajamaa muutosta, joka mahdollistaisi suojattujen sisältöjen muuttamisen ja tarjoamisen toimintarajoitteisille henkilöille, erityisesti näkövammaisille. Esimerkiksi suomalainen näkövammaisen opiskelija ei voi käyttää Englannissa näkövammaisille muutettuja oppikirjoja, koska niitä saa käyttää vain Iso-Britanniassa.

Vihreitä poliittisia tavoitteita - Luovan työn tekijöiden oikeusturvan puolustamiseksi tekijänoikeuslakiin tulee kirjata tekijälle kuuluvat vähimmäisoikeudet. - Kahdenvälisissä sopimustilanteissa luovutussopimuksia on tulkittava suppeasti: vain ne oikeudet siirtyvät, jotka on nimenomaisesti sopimuksissa mainittu. - Työntekijän luovien töiden tekijänoikeuksien ei pidä siirtyä automaattisesti työnantajalle, vaan nykykäytännössä, jossa oikeudet ovat tekijällä ellei toisin sovita, on pysyttävä. - Tekijänoikeuksien suojaamien sisältöjen tulee olla myös toimintarajoitteisten henkilöiden

käytettävissä.

Kohti avointa tietoa

Pidettäessä huolta siitä, että luovan työn tekijöillä on parempi oikeusturva oman työnsä tuloksiin, on huolehdittava myös siitä, että veronmaksajilla on parempi pääsy verovarilla tuotettuun tietoon. Julkisin verovaroin tuotettu tilastodata on viimein avattava kaikkien avoimeen käyttöön.

Avaamalla paikkatietoja, tilastoja, karttoja, sääinformaatiota ynnä muuta voidaan luoda palveluita, joista saadaan hyötyä niin ihmisten arkeen kuin yritystoimintaan ja julkishallintoon. Keskeisenä julkisena tiedon ja kulttuurin tuottajana Ylen on luontevaa toimia suunnannäyttäjänä luotaessa käytäntöjä tämän ajan kulttuurin luomiseen ja tuotantoon.

Avoimesta datasta ja datan avaamisesta puhutaan paljon, mutta Suomesta puuttuu kunnollinen, aikataulutettu suunnitelma julkisen datan avaamiselle. Suunnitelma on tehtävä pikimmiten, ja datan avaamiselle on asetettava selvä aikaraja.

Verovaroin tuotettu data on avattava paitsi yksityisten ihmisten ja tutkimuslaitosten, myös kaupallisten toimijoiden käyttöön. Tämä mahdollistaa uudenlaisen, avoimen datan tutkimukseen ja raportointiin perustuvan liiketoiminnan synnyn. Julkisilla varoilla tehty tutkimus tulee julkaista avoimissa verkkojulkaisuissa, tai jos tulokset julkaistaan maksullisissa lehdissä, ne tulee tallentaa mahdollisimman pian avoimeen julkaisuarkistoon.

Kehittyvien maiden oppi- ja tutkimuslaitoksilla ei ole varaa kalliisiin oppimateriaaleihin ja tieteellisiin julkaisuihin. Arvostetun tieteellisen julkaisun vuosihinta voi olla kymmeniätuhansia euroja. Tiedon ja osaamisen puute hidastaa näiden yhteiskuntien kehittymistä ja ylläpitää köyhyyttä. Suomen ja maailman yliopistoja ja tutkimuslaitoksia tulee kannustaa julkaisemaan tutkimustuloksiaan joko open access -periaatteella tai Helsingin yliopiston tavoin rinnakkaisjulkaisemaan tieteelliset julkaisut tallentamalla ne yliopiston julkaisuarkistoon, josta ne ovat vapaasti saatavissa.

Avoimen datan käytön lisäämisen ohella on julkisen sektorin edistettävä avoimen lähdekoodin ohjelmistojen käyttöä sekä avoimen lähdekoodin järjestelmiä, mikä omalta osaltaan lisää kilpailun mahdollisuuksia ohjelmistohankinnoissa. Samoin julkisen sektorin tulisi pyrkiä Creative Commons -lisenssiperheen (CC) käyttöön. CC-lisenssit tarjoavat tekijänoikeuksien haltijalle helpon tavan antaa vapaaehtoisesti muille ihmisille mahdollisuuden esimerkiksi kopioida ja muokata teoksiaan. Samojen lisenssien käyttö helpottaa eri lähteistä tulevien teosten yhdistelyä. CC-lisenssien alla arvioitiin vuonna 2009 olevan noin 350 miljoonaa työtä, mikä voi tarjota uudenlaisia mahdollisuuksia myös julkisen sektorin käyttöön.

Vihreitä poliittisia tavoitteita - Verovaroin tuotetun julkisen datan avoimuutta on lisättävä merkittävästi. On tehtävä aikataulutettu, konkreettinen suunnitelma julkisen datan laajamittaiselle avaamiselle. - Julkisvaroilla tuotettu data on avattava paitsi yksityishenkilöiden, myös yhteisöjen sekä kaupallisten toimijoiden käyttöön. - Julkisvaroin tehty tutkimus tulee julkaista avoimissa julkaisuissa, tai jos tulokset julkaistaan maksullisissa julkaisuissa, tutkimustulokset tulee tallentaa mahdollisimman pian avoimeen arkistoon. - Avoimen lähdekoodin ohjelmistojen käyttöä sekä avoimen lähdekoodin järjestelmien käyttöä tulee edistää.

Oikein toimimisen on oltava helppoa

Tekijänoikeuksien suojaaman materiaalin, kuten musiikin, elokuvien ja kirjojen, laitton lataaminen verkosta on yleistä ja kohtuullisen helppoa. Kiinni jäämisen riski on nykyisellään pieni, ja teknologian kehittyessä riski voi kutistua olemattomiin.

Tekijänoikeuden suojaaman materiaalin laitonta lataamista verkosta tuskin saadaan päättämään sanktioita kiristämällä, kuluttajien arkea hankaloittavia kopiosuojauksia kehittämällä tai verkon valvontaa lisäämällä. Niin sanotun piratismiin vastaisen taistelun vaarana on kansalaisten perustavanlaatuisen oikeuksien heikentyminen. On huolehdittava, että perustavanlaatuiset oikeudet, kuten yksityisyydensuoja, sananvapaus tai vapaa pääsy Internetiin, eivät ole missään olosuhteissa uhattuina. Suuryrityksille tai valvontajärjestöille ei saa hivuttaa viranomaisten, kuten poliisin tai oikeuslaitoksen, oikeuksia.

DVD-levyjen niin sanottu aluekoodausjärjestelmä on epäonninen esimerkki siitä, miten yritys hallinnoida markkinoita johtaa laittoman lataamisen sekä tuoteväärännösten määrän kasvuun. Kuluttajan täytyisi voida luottaa siihen, että mistä päin maailmaa tahansa ostettu elokuva toimii myös Euroopassa. Koska luottamusta ei ole, ja kuluttajan on oltava selvillä monimutkaisesta aluekoodijärjestelmästä, elokuvan laitton lataaminen on valitettavan usein esimerkiksi verkkokaupasta tilaamista helpompaa.

Luovan työn tekijöiden tai luovan talouden kannalta realistinen, hyvä tai toivottava ratkaisu ei ole laittoman lataamisen muuttaminen lailliseksi. Ainoa ratkaisu laittoman lataamisen vähentämiseksi on tehdä oikein toimiminen yhä helpommaksi ja houkuttelevammaksi.

Suuri enemmistö kulttuurin kuluttajista tahtoo toimia oikein ja haluaa, että tekijät saavat työstään

asianmukaisen korvauksen. Kuitenkin niin kauan kuin esimerkiksi elokuvan luvaton lataaminen on helpompaa kuin sen ostaminen tai katseluverkosta, tekijänoikeuden suojaaman materiaalin laitton vertaisverkkolataaminen voi valitettavan hyvin.

Oikein toimiminen on myös vaikeaa, jos tieto tekijänoikeuksista on puutteellista. On tärkeää, että tekijänoikeuksista kerrotaan oppilaitoksissa. Yhtä lailla on tärkeää, että esimerkiksi kouluissa jaetaan asiasta neutraalia tietoa.

Opetuksen ohella tarvitaan uusia innovaatioita. On tuettava ja kehitettävä verkkopalveluita, joiden avulla esimerkiksi musiikin, elokuvien, kirjojen ja televisio-ohjelmien seuraaminen on mahdollisimman helppoa.

Palveluiden edesauttamiseksi tarvitaan valtion rahoitusta luovan työn tekijöiden, kuluttajajärjestöjen, tiedelaitosten sekä yritysten yhteistyöhankkeisiin, joissa pyritään löytämään ratkaisuja helpoiksi ja houkutteleviksi verkkopalveluiksi.

Musiikkialalla ruotsalainen Spotify on kelpo esimerkki siitä, mitä lailliset, toimivat palvelut voivat tulevaisuudessa olla. Uusia ansaintamekanismeja kehittävässä Spotifyssa on omat ongelmansa – tekijöiden saamat mikrokorvaukset eivät ole liittävä kannuste luovan työn tekemiseen tai takaa toimeentuloa – mutta palvelun perusmekanismi on huomion arvoinen: musiikkivalikoima on valtava ja palvelun käyttäminen on kuluttajalle laitonta kopiointia helpompaa.

Sähköinen kirja on hieno keksintö, mutta sähköisten kirjojen ostaminen ei ole nykyisellään houkuttelevaa, sillä niiden hinta on monesti jopa suurempi kuin painettujen kirjojen. Osittain syy voi olla siinä, että sähköisten kirjojen alv (23 %) on huomattavasti suurempi kuin painettujen kirjojen (9 %).

Vihreitä poliittisia tavoitteita Perustavanlaatuisten oikeuksien – esimerkiksi sanan- ja ilmaisunvapauden, yksityisyydensuojan tai Internetiin pääsyn – heikentäminen piratismin vastaisen taistelun nimissä ei ole hyväksyttävää.

Kolmansille osapuolille kuten mediayhtiöille ei saa luovuttaa viranomaisille kuuluvia rangaistus- ja valvontaoikeuksia tai -velvollisuuksia. Jakamalla tietoa tekijänoikeuksista sekä kehittämällä verkkopalveluita, joiden käyttäminen on kuluttajalle vaivatonta, voidaan tehdä laillisesti toimimisesta paljon nykyistä houkuttelevampaa.